

Лекційні матеріали за Темою 5

1 Регіональний аналіз соціально-економічного розвитку України

Україна приступила до самостійного державного будівництва, маючи значні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку своїх регіонів. У цьому зіграли значну роль особливості історико-географічного розвитку різних частин території України, відмінності в їхніх природно-кліматичних умовах, ступені забезпеченості природно-ресурсним потенціалом, трудовими ресурсами й іншими факторами виробництва. Різна також роль регіонів у географічному поділі праці й народногосподарській спеціалізації.

В економічних відносинах кожний з районів являє (або, у всякому разі, повинен являти) собою територіальну частину народного господарства країни з певною спеціалізацією в системі географічного поділу праці, наявністю внутрішніх виробничо-технологічних зв'язків, спільністю проблем і перспективами розвитку. Зокрема, Донбас і Придніпров'я – паливно-металургійна база країни, індустріальний Північний схід – найважливіший машинобудівний район, Поділля – найбільший виробник цукру, Причорномор'я – «морські ворота» країни і її житниця. Специфічні риси в народно-господарській спеціалізації можна знайти й в інших районах.

Райони відрізняються факторами виробництва (земля, праця, капітал), рівнями соціально-економічного розвитку.

Найважливішою складовою факторів виробництва, економічним ресурсом суспільства є сукупний ресурсний потенціал. Він являє собою комплекс взаємозалежних трудових, матеріальних і природних ресурсів, які визначають можливі досягнення в соціально-економічному розвитку регіону. Найбільший сукупний ресурсний потенціал мають Донецький, Придніпровський, Київський і Північно-Східний економічні райони, де зосереджено відповідно 18,6 %, 13,4 %, 13,2 % і 11,8 % його сумарної величини. Найменшим – Подільський, Центральнo-Український і Волинський економічні райони – 7,8 %, 5,5 % і 3,7 % відповідно.

Є істотні відмінності в забезпеченості районів компонентами природно-ресурсного потенціалу (ПРП) – земельними, водними, мінеральними, рослинними, фауністичними, рекреаційними ресурсами. Кращою забезпеченістю ПРП, як в абсолютному, так і у відносному значеннях, характеризуються Донецький і Придніпровський економічні райони. Це зумовлено наявністю в них значних за-пасів мінеральних ресурсів – залізної й марганцевої руди, кам'яного вугілля та ін. на тлі приблизно рівнозначної забезпеченості земельними й іншими ресурсами з іншими районами

Поділ території України на економічні райони, які характеризуються соціальною і господарською своєрідністю, відмінностями у внутрішньо регіональних та міжрегіональних зв'язків, дає можливість диференційовано управляти процесами планування і прогнозування розвитку господарства. Регіоналізація сприяє раціональному розвитку кожного регіону, раціональному розміщенню продуктивних сил території, і, в кінцевому підсумку, прискореному регіональному розвитку всієї країни.

В останнє десятиріччя багато вчених зробили спроби розробити варіанти схем поділу України на економічні регіони. Вони суттєво відрізняються за чисельністю,

межами та назвами регіонів. У сучасних умовах назріла потреба не обмежуватись економічним районуванням. Оскільки зв'язки між економічними і соціальними процесами безпосередні і нерозривні, потреба соціально-економічна регіоналізація, придатна для застосування багатьох сфер суспільної діяльності.

Господарські комплекси економічних регіонів характеризуються значними відмінностями. За потужністю виробничого потенціалу вони розміщуються в такій послідовності: Донецький, Придніпровський, Східний, Центральний, південний, Подільський, Поліський і Карпатський економічні райони.

Донецький економічний регіон (Донецька та Луганська області). У районі, який складає 8,8% території і 15,3% населення України, випуск товарів і послуг в економіці становить більш 19%, у тому числі в промисловості 27%.

Регіон має потужну вугільно-металургійну базу з розвинутим супутнім виробництвом. Цьому сприяв комплекс природний та економічних передумов. Значний природно-ресурсний потенціал складає 21% потенціалу держави, зокрема: мінерально-сировинних ресурсів – 54,5%, водних – 9,1, земельний – 7,4 і рекреаційних – 10,5% (у грошовому вимірі). Трудоресурсний потенціал складає 15,1, а виробничий – 17,7% у країні.

У Донецькому районі, як і в інших, процеси реформування економіки йдуть дуже повільно. При тому, що тут і зараз, після суттєвого спаду виробництва, виробляється 30% промислової продукції країни та 26,6% її експорту, кількість приватизованих об'єктів від загальноукраїнського показника складає лише 17%. Невеликі, порівняно з потребами в них, і обсяги капіталовкладень у район (18%) та іноземних інвестицій (12%). Маючи чи не найбільш складні соціальні, економічні та екологічні проблеми розвитку, Донецький район виступає донором та віддає в бюджет близько 11% усіх податконадходжень в Україні.

Більше 75% продукції припадає на базові галузі: паливно-енергетичну, металургійну, металомістке машинобудування, коксохімію і хімію. Це єдиний район країни, у структурі промисловості якого частка паливної галузі (20% продукції) вища, ніж машинобудування. У кам'яновугільній галузі на початку 90-х років працювало 21 об'єднання, понад 20 шахт і 59 збагачувальних фабрик. Багато шахт практично відпрацьовані. Вугледобування ведеться на економічно неефективних великих глибинах. Більшість шахт потребує технічного переоснащення. Алеє і зараз Донбас - найбільша після Сілезії вугільна база Європи (не враховуючи Росії).

Тут знаходиться близько 30% електростанцій України. Енергетика працює на місцевому вугіллі і привізному мазуті та газі. На базі декількох потужних ГРЕС і багатьох ТЕС створене найбільше в країні енергооб'єднання "Донбас"

На місцевому коксовому вугіллі та рудній сировині Промислового Придніпров'я в Донецькому районі розвивається чорна металургія. За обсягом товарної продукції-це провідна галузь промисловості (25% її товарної продукції). Тут виробляється 30% металургійної продукції України. Економічний район займає друге місце в Україні за цим показником. У територіальній організації цієї галузі сформувався великий Донецький металургійний район з основними центрами - Донецьк, Макіївка, Маріуполь і декілька територіально розрізнених центрів. Найбільший з них - місто Маріуполь. Металургія району – важливе джерело експортного сектора України.

Машинобудування займає третє місце в структурі промисловості. У районі виробляється близько 15% товарної продукції цієї галузі країни. Тут переважає важке, металомістке машинобудування.

До провідних галузей промисловості Донецького району належать також коксохімія і хімія. Коксохімія працює на відходах чорної металургії і дає більше, ніж 50 %

продукції коксової галузі України. Хімія включає гірничо-хімічну, яка працює на місцевій сировині - кам'яній солі, газовому вугіллі, вапні і т.д.

Аграрний сектор економіки Донецького регіону не дуже розвинений. Це зумовлено відчуженням значних земельних площ з метою несільськогосподарського використання, за низьких темпів рекультивації земель, нераціональним використанням вторинних ресурсів.

Подальший соціально-економічний розвиток району пов'язаний з вирішенням дуже багатьох проблем. Найневідкладнішими є екологічні. Поліпшення екологічної ситуації, стан природного середовища потребують здійснення широкої екологізації виробництва, а не окремих косметичних заходів. Важливим у цьому плані є підвищення частки наукоємних галузей, упровадження ресурсо- та енергомістких, маловідходних технологій, оновлення основних фондів, розвиток екологічної інфраструктури. Така структурно-технологічна перебудова промисловості підвищить і її економічну ефективність. З нею пов'язано і виникнення гострих соціальних проблем. Закриття нерентабельних шахт та інших підприємств потребує створення нових робочих місць, перепрофілювання багатьох виробництв. Переважання галузей важкої промисловості дуже ускладнює процеси приватизації у регіоні, можливість інвестування трансформаційних процесів у промисловості. Особлива проблема - використання величезних мас відходів, які містять у собі чимало цінних компонентів. Для збалансованості споживчого ринку надзвичайно важливим є поліпшення якості та асортименту продукції, яка виробляється в регіоні. Напружений водогосподарський баланс району потребує покращення водозабезпечення населення і скорочення водоспоживання у промисловості.

Придніпровський економічний регіон (Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області).

Район витягнутий у широтному напрямку і лежить по обидва боки річки Дніпро, яка поділяє його на Правобережжя і Лівобережжя. Площа району становить 83,7 тис. км (13,6% площі України), населення – 6,5 млн. чол. (близько 13,8% загальноукраїнського показника).

Тут знаходиться 17,9% природно-ресурсного потенціалу країни, в тому числі: мінерально-сировинних ресурсів – 30,6%, водних – 12,7, земельних – 14,4 і рекреаційних – 9,8%. Структура ресурсів характеризується значною перевагою мінерально-сировинних і земельних ресурсів.

Виробничий потенціал району складає 17,9, трудові ресурси – 13,9 загальнодержавного рівня. Обсяг випуску товарів і послуг складає в економіці 18,6%, у тому числі в промисловості – 24%.

Придніпровський економічний регіон – це промислово-аграрний регіон, де промисловість значно переважає над сільським господарством (6:1).

Регіон має значний природно-ресурсний потенціал.

Особливо широко представлена металургійна сировина - це залізна руда Криворізького басейну (Дніпропетровська область) і Білозерської групи родовищ (Запорізька область). У районі міст Нікополь і Токмак зосереджено близько 80% запасів марганцевих руд колишнього Союзу. У Побужжі (по річці Південний Буг) розміщені родовища нікелю. Є ресурси титану та бокситів. Відомі великі запаси допоміжної металургійної сировини: вогнетривких глин, флюсових вапняків, доломіту. Розробка залізорудної і марганцевої сировини є традиційною для району. Вона почалась з кінця минулого століття. Широко освоюються великі, запаси графіту, титану, а також нікелю, різноманітних будівельних матеріалів.

Велику роль у районі відіграють земельні ресурси. Тут, як і в інших степових

районах, велика частка сільськогосподарських угідь та високий (до 75%) рівень їх розораності. У структурі ґрунтів переважають цінні чорноземи. На півдні Запорізької області їх змінюють каштанові, часто солончакові ґрунти.

У районі зосереджено близько 14% трудових ресурсів України. У матеріальному виробництві працює понад 76% усіх зайнятих, у тому числі в промисловості близько 35%, у сільському та лісовому господарстві -20%. Частка зайнятих у невиробничій сфері низька - 22%.

Придніпровський район - один з найбільш індустріально розвинених регіонів України, де виробляється 15% її національного доходу. Він займає третє місце (після Київського та Донецького) за обсягом ВВП (15,6%) та друге - за обсягом промислової продукції (24%), та експорту (27%). Це великий район - донор, частка податконадходжень з якого становить 14% у загальних його обсягах в Україні. За обсягами капіталовкладень (18%) та іноземних інвестицій (більше 10%) він трохи поступається Донецькому і значно – Київському. Процеси роздержавлення тут обмежувались до 1997р. переважно, так званою, малою приватизацією, а кількість приватизованих підприємств складає близько 15%.

Основна ланка господарства - промисловість, яка виробляє приблизно 70% сумарної сільськогосподарської та промислової продукції. Характерні риси промисловості - високий рівень диверсифікації галузевої структури, територіального зосередження, досить значний експортний сектор, висока частка добувних галузей. Структура промисловості менш консервативна, ніж у Донбасі. У ній представлені всі основні галузі. При активному розвитку видобувних галузей провідну роль у районі відіграє машинобудування. Цьому сприяла і наявність власної металургійної сировини, і розташування поблизу паливно-енергетичної бази. Базою розвитку машинобудування регіону є металургія. Регіон має перше місце в Україні за обсягом товарної продукції.

Кольорова металургія розвинена менше і працює, в основному, на привізній сировині.

Велику районоутворюючу роль відіграє потужний паливно-енергетичний комплекс. Найважливіша галузь комплексу – енергетика. Її основа – це великі теплові електростанції, атомна електростанція і ГЕС на р.Дніпро.

Важливе значення для району має харчова промисловість. Вона характеризується дуже розгалуженою структурою, бере активну участь у міжрайонному поділі праці, формуванні експорту країни.

Загалом на внутрішній споживчий ринок працює легка промисловість. Вона включає текстильну, швейну, трикотажну, шкіряно-взуттєву галузі. Основні центри знаходяться у великих містах: Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Мелітополі, Кривому Розі та ін.

У сільськогосподарському виробництві всіх областей велику роль відіграє тваринництво. Воно представлене м'ясо-молочним скотарством, свинарством, птахівництвом. На півдні розвивається рибальство, вівчарство. Навколо великих міст сформувались приміські АПК, як правило, молочного і овочевого напрямку.

Велику районоутворюючу роль відіграє транспорт. Тут досить активно співіснують і взаємодіють усі його види. У міжрегіональних перевезеннях основна роль належить залізничному транспорту, для великих за обсягом і масових вантажів – річковому.

Основні проблеми щодо територіальної організації продуктивних сил у Придніпровському регіоні пов'язані з удосконаленням галузевої і територіальної структури виробництва. Необхідно здійснити науково-обґрунтоване обмеження спеціалізації на ресурсоємних галузях чорної металургії, хімічної та нафтохімічної

промисловості. Повинні розвиватися наукоємні галузі машинобудування, легка і харчова промисловість.

Східний економічний регіон (Харківська, Полтавська, Сумська області).

За площею (13,9% від загальної площі країни) і населенням 5,8 млн.чол. (12,3% загальнодержавної його чисельності) Лівобережне Придніпров'я дещо поступається іншим економічним районам України.

Особливу роль у природно-ресурсному потенціалі відіграють мінеральні ресурси. Вони не дуже різноманітні за структурою, але мають велике народногосподарське значення. Це, перш за все, нафтогазові ресурси найбільшої у країні Дніпровсько-Донецької провінції і залізні руди Кременчуцького району.

Родовища нафти і газу численні. Переважна більшість нафтових родовищ розміщена в Полтавській і на півдні Сумської області (Глинсько-Розбишевське, Зачепилівське, Миргородське) тощо. Основні ресурси природного газу зосереджені в Шебелинсько-Ізюмській групі родовищ неподалік від Харкова.

В цьому районі зосереджено 10,5% природно-ресурсного потенціалу країни, в тому числі: на мінеральні ресурси припадає 3,9%, водні – 10,0, земельні – 14,6, лісові – 11,3, рекреаційні – 10,7%.

У Лівобережному Придніпров'ї сформувався один з провідних господарських комплексів України. Він характеризується близькими до середніх по країні або трохи вищими показниками економічного розвитку та реформування економіки (за винятком обсягів іноземних інвестицій, які складають 5% від загальноукраїнських). Тут виробляється більше 13% ВВП країни, 11% промислової та 14% сільськогосподарської продукції.

Галузева структура промисловості диверсифікована. У ній переважає переробні галузі. Це єдиний економічний регіон України, в якому на частку машинобудування припадає близько половини усієї товарної продукції.

До галузей, крім машинобудування, належать також паливно-енергетична, харчова, хімічна і легка промисловість.

Майбутнє району, збереження його природи і покращення умов життя населення залежать багато в чому від стратегії подальшого розвитку продуктивних сил, до важливих напрямків якого слід віднести:

- збалансованість соціально-економічного і екологічного розвитку;
- раціональне використання багатого природо-ресурсного потенціалу, підвищення родючості ґрунтів, проведення агрохімічних і лісоекологічних меліорацій;
- підвищення продуктивності суспільної праці, зміцнення у районі виробничого потенціалу на основі впровадження новітніх технологій, значного науково-технічного потенціалу, у тому числі підприємств колишнього військово-промислового комплексу;
- підйом сільської місцевості за рахунок промислового розвитку малих міст, виробничої і соціальної інфраструктури розвитку малого і середнього бізнесу;
- зміцнення на цій основі демографічного потенціалу району зокрема сільської місцевості.

Центральний економічний регіон (Київська, Черкаська області, м.Київ).

Район займає 18,8% території тут зосереджено 11,9% населення, 12,3% - трудових

ресурсів і 12,6% виробничого потенціалу; обсяг випуску товарів і послуг складає 15,5% обсягу України.

В регіоні зосереджено 7% природно-ресурсного потенціалу країни, в тому числі мінеральних ресурсів – 1,1, водних – 6,6, земельних – 9,9, лісових – 8,6, фауністичних – 10,0 і природно-рекреаційних – 9,6%. У регіональній компонентній структурі переважають земельні і природно-рекреаційні ресурси.

Центральний економічний район - це промислово-аграрний район, де співвідношення промисловості і сільського господарства складає 3,4:1,0. В загальнодержавному поділу праці основні галузі економіки регіону:

- неметалоємне, трудомістке машинобудування;
- сільгоспмашинобудування;
- хімічна промисловість;
- харчова і легка промисловість;
- сільське і лісове господарство.

Аналіз динаміки територіальної і галузевої структури економіки свідчить про значні зміни її в усіх регіонах. при збільшенні в галузевій структурі частки електроенергетики, хімічної та нафтохімічної промисловості, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості, зменшилась паливна промисловість, металургія, машинобудування і металообробка, промисловість будівельних матеріалів, легка промисловість.

Стратегія розвитку, спрямована на економічне зростання, покращення якості життя населення і стану природного середовища визначає й основні напрями розвитку району. Частково вони є загальними для України, частково-специфічними, властивими лише для нього. До основних можна віднести:

- раціональне використання потужного інтегрального потенціалу району, особливо інтелектуального, промислового, науково-технічного. Максимально використовуючи феномен столичності, район має всі можливості для швидкого зростання бізнесової інфраструктури, процесів приватизації, випереджаючого розвитку третинної та четвертинної сфери, активізації зовнішньої промислової функції;
- зростання завдяки розвитку інтенсивних фінансових, економічних і культурних зв'язків із зарубіжжям (ближнім і далеким), посередницьких функцій внутрішньодержавного характеру, розповсюдження науково - технічного та культурного впливу на інші регіони України. Особливо важливим зараз є утвердження функції столичності М.Києва при підвищенні рейтингу таких регіональних центрів, як Львів, Одеса, Харків та ін, що є основним ядром просторово-управлінської структури України, центрами росту всього її соціально-економічного простору;
- структурно-технологічну трансформацію господарства із загальними макрозрушеннями у співвідношенні виробничої і невиробничої сфер на користь останньої. Дуже важливою є структурна перебудова промисловості на основі випереджаючих темпів росту наукоємних галузей, виробництва предметів широкого вжитку;
- забезпечення конкурентоспроможності продукції на зовнішньому і внутрішньому ринку за рахунок впровадження новітніх технологій, зниження їх енергоємності, підвищення якості продукції, сучасного інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Південний економічний регіон (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області).

Площа становить 113 тис. км (близько 19% території України). Розташовано регіон на півдні і південному заході України. Населення складає 7,5 млн. чол (15%), національний дохід – 13%. У ньому виробляється 8% промисловості та 14% сільськогосподарської продукції країни, близько 10,8% її експорту.

У регіоні зосереджено 15,5% природно-ресурсного потенціалу країни, зокрема мінерально-сировинні ресурси становлять – 2,8%, водні – 22,2, земельні – 20, лісові – 4,7, фауністичні – 20,5 і природно-рекреаційні – 27,4%. В регіоні зосереджено 15,5% трудових ресурсів і 14,6% виробничого потенціалу країни.

Південний економічний регіон – це промислово-аграрний регіон, де співвідношення промисловості і сільського господарства складає 2,1:1,0.

Основні риси: винятково сприятливе геополітичне положення, значно нижчий, ніж в інших регіонах країни, рівень господарського освоєння території, крім прибережної зони; високий рівень сільськогосподарського освоєння; досить потужний, але однобокий природно-ресурсний потенціал; невисоке забезпечення трудовими ресурсами; розріджена система поселень; густота транспортної мережі – нижче за середньої; розвиненість промисловості слабка, дуже нерівномірне розміщення продуктивних сил і висока концентрація у прибережній зоні, складна екологічна ситуація.

У територіальному поділі праці економічний макрорайон представлений промисловою продукцією (машинобудування-судна, верстати, обладнання для АПК, кіноапаратура; хімія – бром, кальцинована сода, двоокис титану, лаки, фарби; промисловість будівельних матеріалів). Провідне місце в ланці спеціалізації займає високотоварний АПК, який поставляє на зовнішній ринок зерно, соняшник, плодоовочеконсервну та рибну продукцію, виноград, ефірну олію, тютюнові вироби, коньяк тощо.

Причорноморське положення макрорайону визначає своєрідність його функцій у державному та міжнародному поділі праці. Це, перш за все:

- 1) транспортно-посередницькі функції, бо район виступає морськими воротами України, саме в ньому розташовані всі її чорноморські порти;
- 2) розвиток морегосподарського комплексу, в якому провідну роль відіграє і морське суднобудування;
- 3) пов'язані з приморським положенням і унікальні рекреаційні ресурси, які лягли в основу розвитку потужного рекреаційного комплексу регіону.

Поряд із рекреаційними провідну роль у природно-ресурсному потенціалі району відіграють земельні ресурси. Цінні чорноземи займають більшість площі району. Інші ресурси досить обмежені і суттєво не впливають на формування спеціалізації господарства. Мінеральні ресурси, за винятком нафти і газу Південноукраїнської провінції, залізної руди Керченського родовища, йодобромних солей у районі Сивашу, представлені численними, поширеними по території родовищами сировини будівельних матеріалів. Дуже обмежені ресурси прісних вод.

У Південному макрорайоні розвивається досить потужне промислове і сільськогосподарське виробництво. Провідну роль відіграють машинобудування, харчова, легка промисловість. Основу виробництва складають досить потужні міжгалузеві комплекси:

АПК, рибопереробний (у складі морегосподарського), машинобудівний, рекреаційний. Паливно-енергетичний комплекс незначний і незабезпечує район енергією. Створено Південну енергосистему. Комплекспрацює на привізній сировині.

Машинобудування досить розгалужене за структурою. Провідне місце займає судно - та верстатобудування, сільськогосподарське, точне машинобудування.

Досить розвинена хімічна промисловість району, яка працює на місцевій ропі Сивашу, солях лиманів та довізній сировині.

Традиційною для району є й третя провідна галузь—легка промисловість, переважно текстильна та взуттєва.

Особливо інтенсивно розвинена тут, у складі потужного АПК, харчова промисловість. Вона базується на розгалуженому сільському господарстві і включає майже всі свої виробництва. Провідне місце займають консервне, молочне, ефіроолійне, рибне, м'ясне, тютюнове виробництво. Саме на харчову продукцію припадає майже половина промислової продукції району. Відновлюється виноградна промисловість після завданих їй великих збитків.

На сільське господарство припадає більше, ніж 45% усієї продукції району. Воно має зерно-тваринницький напрям з широко розвиненим садівництвом і виноградарством.

Для удосконалення територіальної організації продуктивних сил та територіально-галузевої структури господарства району необхідно забезпечити:

- удосконалення галузевої структури промисловості, розвиток нових наукоємних, екологічно безпечних виробництв, виробництва товарів широкого вжитку експортного значення;
- упровадження в промисловість енерго-, ресурсо- та водозберігаючих технологій;
- здійснення заходів щодо розвитку комплексних меліорацій, розширення площі зрошування земель та раціонального використання водних ресурсів;
- посилення податкоспроможності району через забезпечення його економічного зростання, ефективне впровадження різних форм власності, їх розвиток, створення ринкової інфраструктури, розвиток підприємництва та малого бізнесу;
- забезпечення збалансованості соціально-економічного та екологічного розвитку району з першочерговим покращенням якості життя населення.

Подільський економічний район (Вінницька, Тернопільська і Хмельницька області).

Подільський регіон має комплекс природноекономічних передумов, який найбільш сприятливий для розвитку агропромислового виробництва. Разом з тим, розвиток промисловості, зокрема важкої, обмежений недостатньо мінерально-сировинною базою (крім природно-будівельних матеріалів), первинною відсутністю паливної сировини. Розвиток електроенергетики (Хмельницька АЕС) сприяє економічному зростанню регіону.

Територія району становить 10% території України; у ньому проживає близько 9% її населення, виробляється 7,6% валового внутрішнього продукту, 4,8% промислової та 14,7% сільськогосподарської продукції країни. Його транспортно-географічне положення досить сприятливе. Район межує з найбільш економічно розвинутими регіонами України - Київським, Придніпровським, Карпатським, Причорноморським. Правда, віддаленість від зарубіжних країн дещо ускладнює розвиток міжнародних контактів Поділля. Однак через його територію проходять магістральні міжнародні залізничні та автомобільні шляхи, які з'єднують район з іншими країнами Європи.

Важливим фактором соціально-економічного розвитку району є його інтегральний, перш за все природо - і трудовресурсний потенціал. У цілому ж за масштабами інтегрального потенціалу Поділля займає середнє положення в ієрархії регіонів

України. За своєю структурою інтегральний потенціал дещо обмежений. Тут зосереджені досить одноманітні мінеральні ресурси, незначне поширення мають ліси. Не може зрівнятися з провідними районами і науково-технічний потенціал Поділля, помітно примножений в останні десятиліття.

В районі знаходиться 8,4% природно-ресурсного потенціалу (в грошовому еквіваленті), зокрема: мінеральні ресурси – 0,75, водні – 7,7%, земельні (ґрунтові) – 14,3%, лісові – 7,8% і рекреаційні – 4,8% країни. Як видно з наведених даних особливо виділяються за питомою вагою земельні ресурси, що зумовлює високий ступінь спеціалізації району на сільськогосподарському виробництві.

Тому Поділля – єдиний район в країні з аграрно –індустріальною спрямованістю господарства. Він характеризується нижчими за середньо регіональними показниками економічного розвитку та інтенсивності реформаційних процесів. Так, частка ВВП становить, лише 7,6%, експортної складової - лише 5% загальноукраїнського показника. Тут дуже незначні обсяги інвестування, необхідного для вирішення досить складних соціально-економічних проблем (2,5% усіх надходжень в Україну). Співвідношення продукції промисловості та сільського господарства становить майже 1:1.

Провідне місце у структурі промисловості займають машинобудування та харчова, в меншій мірі легка промисловість. На їх частку припадає понад 75% товарної промислової продукції.

У районі представлені й окремі виробництва хімічної промисловості: основної та побутової хімії, пластмасових виробів. Основні центри цієї галузі: Вінниця (суперфосфатний завод) і Хмельницький.

Поділля - єдиний район в Україні, де паливно-енергетичний комплекс представлений практично лише однією галуззю електроенергетику. Тут працюють велика Ладижинська ГРЕС і Хмельницька АЕС. Вони забезпечують енергією й інші області центральної і північно-західної України.

Подільський економічний регіон має внутрішні відмінності щодо територіальної організації продуктивних сил. Так, у Вінницькій області виділяється три спеціалізованих господарських підрайонів.

Північний промислово-аграрний; Південно-Східний агропромисловий; Південний (Придністровський) агропромисловий. В Тернопільській області: Центральний промислово-аграрний; Південний і Північний агропромисловий. В Хмельницькій – Центральний і Північний промислові та Південний аграрно-промисловий підрайон.

Територіальна організація продуктивних сил і в Подільському регіоні у найближчий перспективі матиме такі пріоритети: досягнення територіальної збалансованості сировинний та переробних галузей агропромислового комплексу; покращення розселення і розвитку соціальної сфери, удосконалення природокористування, нарощування виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, надання пріоритету розвитку агропромислового, рекреаційному і туристичному комплексу.

Поліський економічний регіон (Волинська, Житомирська, Рівненська і Чернігівська області).

В Поліському регіоні зосереджено 16,9% території, 10% населення, 9,5% трудових ресурсів і 7,5% виробничого потенціалу України. Тут виробляється 14,6% сільськогосподарської і 5,3% промислової продукції країни. Загальний випуск товарів і послуг та обсяг створення валової доданої вартості складають по 7,9%.

У Поліському регіоні зосереджено 10% природно-ресурсного потенціалу держави (у

грошовому обчисленні), в тому числі: мінеральний ресурсів – 2,3%, водних – 11,7, земельний – 13,2, лісових – 28,1, фауністичних – 15,7 і природно-рекреаційних 8,2%. У регіональній компонентній структурі найбільшу питому вагу складають земельні, водні та лісові ресурси, що є одним із визначальних чинників напряду спеціалізації господарського комплексу регіону.

Поліський економічний регіон є аграрно-промисловим.

У господарстві Західного Полісся поєднуються традиційні для цього краю галузі лісової і деревообробної, харчової і легкої промисловості, багатогалузеве сільське господарство і "нові" галузі, перш за все машинобудування і паливна промисловість. У територіальному поділі праці Полісся представлене виробництвом лляних тканин, нетканих матеріалів, автомобілів, обладнанням для тваринництва, електроапаратурою і приладобудуванням, вирощуванням цукрового буряка, картоплі, м'ясною і м'ясоконсервною продукцією.

У структурі народного господарства району важливе місце займає промисловість. Її характерні риси: низький рівень диверсифікації галузевої структури порівняно з іншими регіонами України; орієнтування на місцеву природну і сільськогосподарську сировину; відсутність значних форм територіального зосередження.

Провідні галузі промисловості - харчова, легка і машинобудування. Частка харчової промисловості складає більше 20% усієї товарної продукції промисловості. Її розвиток базується на переробці місцевої сільськогосподарської сировини. Основні галузі: . цукробурякова, плодоовочеконсервна, маслосироробна, молочна, м'ясопереробна, кондитерська, пивоварна.

Активну участь у територіальному поділі прані бере легка промисловість. Ця галузь традиційно розвивається на Західному Поліссі. Її основні виробництва - текстильне (Луцьк, Рівне, Сарни), швейне, трикотажне (Рівне, Здолбуново та інші центри), шкіряно-взуттєве (Нововолинськ, Ковель).

У післявоєнний період у районі активно розвивається машинобудування. Основні центри машинобудування: Рівне, Луцьк, Ковель та ін.

Велику районоутворюючу роль відіграє паливно-енергетичний комплекс. Він представлений видобутком вугілля і торфу, електроенергетикою.

До провідних у районі належить і така традиційна галузь, як лісова, деревообробна, меблева і целюлозно-паперова, її основу складають лісозаготівельні, деревообробні і меблеві підприємства, які широко розповсюджені по території. Ці виробництва галузі

Мають міжрайонне значення. Центри галузі: Луцьк, Рівне, Острог, Сарни, Нововолинськ.

У Поліському регіоні в розрізі областей є суттєві відмінності щодо функціонального розподілу території, спеціалізації та локалізації промислового і сільськогосподарського виробництва, а також внутрішніх територіальних особливостей.

Висока концентрація промислового виробництва спостерігається у м.Луцьку де сформований Луцький промисловий вузол, який у внутрішньо обласному поділу праці спеціалізується на хімічній, легкій, харчовій промисловості, машинобудуванні, промисловості будівельних матеріалів. Невеликі промислові вузли формуються в районі Ново волинська на базі паливної промисловості (видобуток вугілля), машинобудування, легкої і харчової галузей та Ковеля на основі розвитку транспортного господарства, сільськогосподарського машинобудування, харчової та легкої промисловості.

На території Волинської області утворюються агропромислові комплекси. В області сформувалися два спеціалізовані підрайони: Південний і Північний промислово-аграрні.

У Житомирській області сформувався Житомирсько-Бердичівський промисловий вузол, основною галузевою спеціалізацією є машинобудування, легка і харчова промисловість. В області сформовані два спеціалізовані господарські підрайони: Лісостеповий агропромисловий (Лісостеповий південь), з промисловим центром м. Бердичів, та Поліський промислово-аграрний (Лісова північ), основними промисловими центрами якого є м. Житомир і Новоград-Волинський.

На території Чернігівської області виділяються три промислові вузли: Чернігівський, який спеціалізується на виробництві продукції хімічної, легкої і харчової промисловості та Прилуцький і Ніжинський промислові, які формуються. Прилуцький створюється на базі родовищ нафти і природного газу, а також переробки сільськогосподарської сировини, Ніженський спеціалізується на машинобудуванні, харчової і легкої промисловості.

На території області виділяється два спеціалізованих господарських промислово-аграрних підрайонів – Північно-Західний і Південний.

У найближчій перспективі передбачається: здійснення територіальної регламентації господарської діяльності з урахуванням радіаційного забруднення території, реабілітації частини цих земель і залучення їх до господарської діяльності; покращення територіально-галузевої структури господарства, яка відповідатиме екологічній безпеці праці та проживання на забрудненій території; обмеження розміщення еконебезпечних виробництв, підвищення в структурі виробництва частки наукоємних підприємств, зростання зайнятості в екобезпечній сфері.

Карпатський економічний регіон (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області).

Район розміщений на крайньому заході України. Тут, на площі 56,6 тис.кв.км, яка складає 9,4% території України, проживає 6,4 млн.чол. (12,4% від її населення), виробляється 12% національного доходу, 1'2% товарної продукції промисловості, 11,4% сільськогосподарської продукції України.

Район характеризується багатством і різноманітністю природно-ресурсного потенціалу. Він представлений усіма відомими видами: земельним, мінеральним, рекреаційним, лісовим, водним. Чільне місце займають перші три види.

Тут зосереджено 9,7% природно-ресурсного потенціалу держави (в грошовому обчисленні), зокрема: мінеральних ресурсів – 4,1%, водних - 20%, земельних – 6,2%, лісових – 33,7, рекреаційних – 18,9% і фауністичних – 3%. район дефіцитний за мінеральними і фауністичними ресурсами.

Карпатський економічний район є аграрно-промисловим із значною перевагою сільського господарства над промисловістю (їх співвідношення складає 1:3,20).

Район характеризується показниками розвитку та реформування економіки трохи вищими за середньоукраїнські (за винятком обсягів промислової продукції та частки експорту, які складають 6-7% від загальноукраїнських). Тут виробляється біля 12% ВВП країни, 7,2% промислової та 11,4% сільськогосподарської продукції. Зайнятість складає 12% від загальноукраїнської. До району надходить 8,3% вітчизняних капіталовкладень, а частка приватизованих в Україні об'єктів складає майже 17% (табл. 2.2.). У цілому ж суттєве падіння ВВП за період 1990-1997 рр., невеликі обсяги інвестування, повільне роздержавлення власності свідчать про неефективність реформування економіки району, який має багатогалузеву промисловість, широко спеціалізоване сільське господарство, досить розвинену

транспортну систему. Провідну роль у господарстві відіграє промисловість. На її частку припадає близько 75% сумарної продукції промисловості та сільського господарства. Їй притаманні суттєво-відмінні риси, і, насамперед, високий рівень диверсифікації.

Особливості територіальної спеціалізації промисловості регіону наступні.

Закарпатська область має виняткове географічне положення, значні рекреаційні і лісові ресурси, які в комплексі сприяють розвитку багатогалузевого господарства. Ужгородський промисловий вузол виділяється виробництвом продукції машинобудування, деревообробної, легкої і харчової промисловості. В стадії формування знаходиться порівняно невеликі промислові вузли – Берегово-Хустський та Мукачівський.

В області існують соціально-економічні відмінності між гірською і рівнинними частинами. На рівнинній зосереджені основні продуктивні сили. Особливо виділяється рекреаційне господарство.

В Івано-Франківській області сформовані 3 промислові вузли: Івано-Франківський спеціалізується на виробництві продукції машинобудування, радіоелектронної, хімічної, деревообробної, харчової і легкої промисловості, Коломийський – на машинобудуванні, електротехнічній і легкій промисловості, Калушсько-Долинський – на гірничо-видобувній, нафтопереробній та хімічній промисловості. Основою формування останнього є використання родовищ нафти та калійної солі.

В Львівській області сформовані 4 промислових вузлів: Львівський спеціалізується на багатогалузевому машинобудуванні (зокрема: автомобіле-, приладо-, і верстатобудуванні, електронній промисловості), легкій і харчовій, скляній та фарфоро-фаянсовій, промисловості будівельних матеріалів і деревообробній; Дрогобицько-Бариславський – паливна (газова і нафтопереробна), хімічна промисловість (калійна), машинобудівельна і деревообробна; Стрийсько-Роздолєненський – хімічна (великий комплекс хімічних виробництв); Черноградський – паливна (вугільна), легка і промисловість будівельних матеріалів.

В Чернівецькій області найбільший промисловий вузол – Чернівецький, який спеціалізується на машинобудуванні, металообробці, легкій, харчовій і деревообробній промисловості. В області формується Ново-дністровський промисловий вузол, основою спеціалізації якого є енергетичне господарство.

В Карпатському районі за спеціалізацією сільськогосподарського виробництва виділяються три зони: гірсько-карпатська (переважно м'ясо-молочна скотарство), рівнина (поєднання м'ясо-молочного скотарства з вирощуванням цукрових буряків, льону-довгунця) та приміська (молочно-м'ясне скотарство, птахівництво, овочівництво).

У цілому подальший розвиток Карпатського району пов'язаний, переважно, з двома моментами: удосконаленням технологій суспільно-природної взаємодії (що є спільним для всіх регіонів України) і трансформацією структури господарства з помітним підсиленням його третинного сектора, інноваційного комплексу, невиробничих функцій, значним зміцненням ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури: будівельної, транспортної, комунікаційно-інформаційної, готельної, торговельної, житлово-комунальної та ін.

Район має великі потенційні можливості для прискореного суспільно-ефективного, господарського розвитку. Його передумовами виступають, крім вигідного економіко-географічного положення, наявність потужного і різноманітного природно-ресурсного потенціалу, достатнє працевлаштування, велика ініціативність населення у зв'язку з більш коротким терміном розвитку при адміністративно-

Лекційні матеріали за Темою 5

2 Регіональна політика країн ЄС: досвід для України

Європейська політика регіонального розвитку базується на політичному принципі, в відповідно до якого багатші країни і регіони повинні проявляти солідарність з більш бідними країнами і регіонами, а також на економічному принципі, відповідно до якого більш низькі обсяги виробництва в бідних країнах-учасниках і регіонах, або країнах і регіонах з високими рівнями безробіття являють собою втрату потенціалу та можливості для Європейського Союзу в цілому. Інвестиції в сучасну інфраструктуру та інноваційну діяльність, більш якісна освіта та професійна підготовка для людей в слабких регіонах відкривають цінні нові ринки та розширюють економічний потенціал всіх країн-учасників. У той же час, політика зближення допомагає підтримувати консенсус на фоні ключових історичних досягнень ЄС, зокрема створення єдиного ринку і введення єдиної валюти, євро.

Регіональний розвиток є процесом, який вимагає дієвих та ефективних інститутів, а також тісної співпраці між урядами, бізнес-організаціями і соціальними групами на кожному рівні. Європейська регіональна політика орієнтована на перетворення проблем в можливості.

Принципи регіонального розвитку перевірялись та неодноразово удосконалювались на Протягом багатьох років, щоб можна було розробляти різні стратегії, спрямовані на вирішення економічних і соціальних проблем, а також досягнення екологічних цілей. Успіх цієї політики базується на партнерствах в рамках ЄС, плануванні та належному управлінні. У разі використання цих принципів управління програмами розвитку може здійснюватись децентралізовано.

Європейський Союз являє собою, поза всякими сумнівами, найбільш успішну в світі інтеграційну угруповання. Про це свідчать і високий ступінь економічної взаємозалежності країн-членів, і глибина політичної інтеграції в Євросоюзі. Разом з тим саме в Європі зародилося і успішно продовжує розвиватися більшість найбільш дієздатних національних держав. Одночасно в межах ЄС існують численні, стійкі протягом десятиліть і навіть століть регіональні спільноти самого різного виду. Більш того, саме в рамках Євросоюзу отримав максимальний розвиток принцип субсидіарності (коли повноваження передаються вищестоящим адміністративно-територіальним одиницям, тільки якщо їх не можна ефективно реалізовувати на даному рівні), а складові національні держави регіони були визнані невід'ємним елементом європейської інтеграції, що дозволило ряду експертів навіть говорити про формування «Європи регіонів».

Багаторівневий регіоналізм в країнах Євросоюзу

Важливою причиною збереження в країнах ЄС стійких регіональних спільнот є широко розповсюджена у європейців багаторівнева самоідентифікація. Наприклад, добре відомо, що за межами своєї країни жителі Німеччини, Великобританії або Іспанії представляються відповідно як німці, британці та іспанці. Однак при спілкуванні у себе на батьківщині ці люди завжди підкреслюють свою регіональну належність - баварець, шотландець або каталонець чітко відрізняє себе, наприклад, від жителя Саксонії або Уельсу. Природно, у різних країнах ЄС (та й усередині них від району до району) ступінь такої складеної територіальної ідентичності

розрізняється. Тим не менш у багатьох випадках саме вона не дозволяє стерти регіональні кордону навіть у разі створення штучних сіток адміністративно-територіального поділу або, що траплялося в європейській історії неодноразово, розриву єдиного регіону державними кордонами.

Разом з тим більш-менш точний збіг формальних (адміністративних) і неформальних (тобто існуючих тільки в уявленнях населення) регіонів зустрічається в Європі рідко. У деяких країнах ЄС склалися в попередні історичні періоди формальні межі регіонів складно змінити через протидію різних політичних сил, що бояться втратити в ході реформ свої владні позиції. Навпаки, у ряді європейських держав кардинальне перетворення АТД все ж відбулося, але не через прагнення наблизити його до нинішнім економічним або етнокультурним кордонів, а з метою різко змінити політичний ландшафт в країні (хорошими ілюстраціями можуть служити післявоєнний устрій Німеччини та реформи у постсоціалістичних країнах ЦСЄ). Більш того, на практиці при коригуванні АТД ніколи не вдається врахувати весь комплекс одночасно діючих факторів, що обумовлюють регіональний поділ - етнокультурних, історичних, соціально-географічних (На основі системи розселення і територіальної структури господарства) і природно-географічних. До того ж різні фактори мають різний просторовий масштаб, що призводить до появи двох і більш стійких регіональних сіток різного рівня на одній і тій же території. При цьому, наприклад, межі економічних районів і етнокультурних ареалів рідко збігаються.

Межі суб'єктів двох інших федерацій в межах ЄС - Австрії і Німеччині - позбавлені будь-якої етнічної основи і сформувалися в основному в межах середньовічних держав, а потім адміністративних одиниць Австрійської й Німецької імперій. Так, з 9 земель Австрії 7 існували вже в XIX в. (Хоча частина територій була втрачена ними за підсумками Першої світової війни). Лише Відень отримала статус самостійної землі в 1920 р., а Бургенланд увійшов в складу Австрії в 1921 р., раніше будучи німецькомовною частиною Угорщини. В Німеччині через значних територіальних втрат за підсумками світових воєн, ліквідації землі Пруссія як оплоту нацизму, введення окупаційних зон союзниками, а також скасування федерального устрою в ГДР про безперервну багатовікової традиції державності можна говорити тільки по відношенню до Баварії і Ганзейські міст-землях Гамбурзі та Бремені. Однак ще 7 федеральних земель із 16 продовжують у тій чи іншій мірі традиції раніше існували одного або декількох феодальних держав, а потім земель Німецької імперії - це Саксонія, Тюрінгія, Баден-Вюртемберг, Гессен, Нижня Саксонія, Мекленбург-Передня Померанія та Шлезвіг-Гольштейн.

На наступних рівнях АТД зазвичай велику роль відіграють соціально-географічні чинники стійкого існування регіонів, хоча й межі регіонів першого рівня, що носять історичні назви, на практиці нерідко визначаються переважно обрисами сучасних економічних районів. Найбільш наочно це проявляється, мабуть, у Франції, де створені в 1956 р. (Після ряду невдалих спроб ввести поділ країни на великі регіони в першій половині XX в.) «округу регіональних заходів», з 1982 отримали статус повноцінних регіонів, лише частково відповідають скасованим в ході Великої французької революції провінціям.

Деякі країни ЄС не можуть похвалитися настільки тривалими традиціями державності, здобувши незалежність лише в XX в. У деяких випадках регіональний поділ зберігається без значних змін по порівняно з періодом перебування в складі великих європейських імперій (Наприклад, в Ірландії). Однак частіше молоді держави розробляли нові сітки АТД, які, як правило, базувалися на соціально-географічних факторах: навколо кожного з великих міст, які відігравали роль економічних центрів, формувалися окремі регіони. Найбільшою мірою ця тенденція була характерна для країн ЦСЄ, особливо в соціалістичний період.

Природно-географічні фактори в найкращій мірі сприяють консолідації регіонів у разі їх ізольованості. Необхідно відзначити, що деякі території країн-членів ЄС, особливо заморські володіння, взагалі не входять до Євросоюзу або мають у ньому особливий статус. Так, іспанські Канарські острови, автономні Аландські острови у Фінляндії (де переважає шведське населення) і 4 заморських департаменту Франції (Мартініка, Гваделупа, Реюньон та Гвіана) є територією ЄС, але не входять до гармонізовану зону по податку на додану вартість (ПДВ). Іспанські анклавів в Африці - автономні міста Сеута і Мелілья, так само як і британський Гібралтар, також відносяться до ЄС, але на них не поширюються єдина сільськогосподарська політика, митна територія і зона ПДВ. Для португальських автономних регіонів Азорські острови і острова Мадейра також допускаються виключення із законодавства ЄС, податкових, митних та інших режимів, але поки вони не застосовуються. Британські Нормандські острови і острів Мен входять не тільки в ЄС, але і в митну територію Євросоюзу, однак на них не поширюється свобода переміщення людей, послуг і капіталу. Гренландія відмовилася бути в ЄС як частина Данії у 1982 р. Також поза Євросоюзу знаходяться датські Фарерські острови, заморські території Франції, володіння Великобританії і Нідерландів. Особливий статус у німецьких і італійських анклавів у Швейцарії, гори Афон у Греції, невизнаної турецької республіки Північного Кіпру і ряду інших територій. Разом з тим природно-географічні фактори можуть відігравати роль і при розмежуванні «звичайних» регіонів - так, звичайно природними межами виступають великі ріки, гірські хребти.

Окремої згадки заслуговують євро регіони, перший з яких виник у 1958 р. на кордоні ФРН і Нідерландів. В даний час в прикордонних районах європейських країн, у тому числі членів ЄС, діють понад 100 євро регіонів і подібних їм утворень іншого правового статусу, причому самого різного територіального охоплення - від невеликої кількості муніципалітетів двох сусідніх країн до значної кількості великих регіонів відразу декількох держав. Функціонування євро регіонів базується на принципах «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво територіальними общинами або властями», підписаної в 1980 р. На думку експертів, поки євро регіонам не вдалося досягти масштабної мети формування нових регіональних спільнот людей, які ідентифікують себе в першу чергу з євро регіонів, а не з його національними частинами. Незважаючи на те, що ці проекти зазвичай стартували на базі транскордонних економічних районів, територія яких до того ж зазвичай міняла кілька разів у минулому свою державну приналежність, євро регіони в основному виявляються якщо й не В«пустушкамиВ», то зразками «малої» інтеграції. Вони сприяють розвитку прикордонних гуманітарних контактів та туризму, охорони навколишнього середовища, зв'язків малого та середнього бізнесу, реалізації транскордонних транспортних проектів.

Номенклатура територіальних одиниць для статистичного обліку як основа формування єдиної системи регіонів ЄС

Сформовані до 80-90-м рокам ХХ в. - Періоду активізації наднаціональної регіональної політики ЄС - системи АТД європейських країн виявилися занадто різноманітними. На практиці було утруднене навіть зіставлення регіонів різних держав за рівнем соціально-економічного розвитку і наявному потенціалу стійкого господарського росту. Ще більше складнощів встало перед структурними фондами ЄС, які повинні розподіляти фінансові кошти між окремими регіонами. Так, з одного боку, Німеччина при населенні 82,5 млн. чол. складається з 16 федеральних земель. З іншого боку, у сусідніх Нідерландах, де живе 16,3 млн. чол., є 12 провінцій, а, наприклад, Литва з 3,4 млн. жителів розділена на 10 повітів. Таким чином, в середньому населення регіону першого рівня АТД в Німеччині майже вчетверо більше, ніж у Нідерландах, а розрив з Литвою взагалі 15-кратний.

Першу версію єдиної багаторівневої системи регіонів ЄС ще в 70-х роках

представив Євростат, запровадивши так звану Номенклатуру територіальних одиниць для статистичного обліку (NUTS). При цьому кожен регіон забезпечений своїм чисельно-буквеним кодом, який залишається незмінним при перейменуванні регіону (наприклад, в Іспанії в 2002 р. при доданні статусу першого офіційної назви ряду провінцій варіанту галісійською або каталонському мовами, а не іспанською). У той же час код регіону міняється при коригуванні кордонів навіть у разі збереження колишньої назви регіону (наприклад, при розукрупненні декількох італійських провінцій в кінці 90-х років). При цьому код нижніх рівнів NUTS містить вказівку на приналежність до регіону більш високого рівня. Все це, безперечно, полегшує зіставлення адміністративно-територіальних одиниць в історичній ретроспективі. У 90-ті роки сітки регіонів NUTS зайняли ключове місце в системі наднаціональної регіональної політики, а в 2003 р. дана номенклатура, нарешті, отримала в рамках ЄС формальний статус - як загальна класифікація територіальних одиниць для статистичного обліку].

Виділяється три рівня регіонів NUTS, які зазвичай збігаються з національними сітками адміністративно-територіальних одиниць відповідного розміру. Для окремих країн можлива розробка 4-го рівня NUTS - при проведенні масштабних реформ АТД, коли саме до нього здійснюється прив'язка як старих, так і нових регіонів (в Ірландії таким рівнем стали графства, а в Великобританії - складові графства округу і унітарні, тобто без внутрішнього поділу, одиниці). Крім того, система NUTS допускає існування в країнах ЄС більш дрібних рівнів АТД (як низового - громад, комун і т.п., так і проміжного або навіть базового для самих маленьких країн). Крім того, один регіон може бути віднесений відразу до декількох рівнів NUTS, якщо у нього немає відповідного поділу на більш дрібні регіони (наприклад, федеральна земля Берлін в Німеччині являє собою один округ і одне місто і т.д.).

Критерієм співвіднесення регіонів NUTS і адміністративних одиниць служить чисельність населення: в середньому по країні регіони NUTS 1-го рівня повинні мати від 3 до 7 млн. жителів, 2-го рівня - від 800 тис. до 3 млн. чол., 3-го рівня - від 150 до 800 тис. чол. Даний критерій не дотримується тільки в Італії на першому рівні NUTS оскільки від раніше існуючих 11 штучно виділених регіонів у поточному десятиріччі в країні перейшли на традиційний поділ країни на 5 частин: розвинені Північно-Захід і Північно-Схід, що займає проміжне т.д.

Згладжування міжрегіональних контрастів в ЄС часто досягається вирівнюванням кількісних показників, при якому зберігається якісне відставання проблемних територій у розвитку постіндустріального інноваційного суспільства. Правда, в числі аутсайдерів виявляються як деякі (але не всі) «Нові», східноєвропейські країни, так і «старі», південноєвропейські. Інакше кажучи, регіони ЄС розрізняються не тільки за рівнем поточного економічного розвитку або соціальної обстановці, але і по можливостям, що відкриваються змінити ситуацію.

В більшій мірі згладжування міжрегіональних контрастів залежить від активності в сфері НДДКР. Ні поточна підтримка відстаючих територій, ні навіть створення загального сприятливого інвестиційного клімату для підприємств (частіше всього мають середню або низьку наукоємність) не дає стійкого скорочення розриву в рівні регіонального розвитку. Ліквідувати в перспективі прірву між провідними економічними центрами ЄС і периферійними або депресивними територіями можна лише одним шляхом - створюючи можливості для нарощування в регіонах власного потенціалу інноваційного розвитку.

В цілому на НДДКР в ЄС-27 щорічно витрачається понад 200 млрд. євро, або 1,83% ВВП, причому більше 3/5 забезпечує підприємницький сектор. Поки витрати розподіляються вкрай нерівномірно, хоча далеко не завжди частка витрат на дослідження і розробки залежить від загального рівня економічного розвитку

регіонів. Якщо, наприклад, в середньому по Німеччині витрати на НДДКР тримаються на рівні 2,5% ВВП, то в самому благополучному Гамбурзі, де подушний ВВП перевершує середній показник по ЄС більш ніж удвічі, витрати на ці цілі досягають лише 1,3% ВВП, тоді як у східнонімецькому окрузі Дрезден - 3,6% ВВП. Лідирують західнонімецькі округу Брауншвайг (5,8% ВВП), Верхня Баварія (4,8%), Штутгарт (4,2%), але цікаво, що аутсайтери також сконцентровані не стільки в східних, скільки в західних землях. Так, лише 0,6% ВВП становлять витрати на НДДКР в округах Везер-Емс, Кобленц і Трір, на Сході з ними зіставимо лише округ Бранденбург - Північний Схід.

У сусідній Чехії розрив за рівнем витрат на НДДКР так само, як і у ФРН, доходить майже до десятикратного. Наприклад, якщо в Середній Чехії на дослідження та розробки витрачається 2,8% ВВП, то на Північно-Заході - лише 0,3%. Лідером за абсолютними обсягами витрат виступає Прага, а їх частка у ВВП столиці дорівнює 2,2%.

І в Німеччині, і в Чехії близько 2/3 витрат на НДДКР забезпечує підприємницький сектор, причому в регіонах-лідерах його частка більше. В той же час у Греції, де роль бізнесу у фінансуванні досліджень і розробок традиційно низька, при середніх витратах на НДДКР на рівні 0,6% ВВП підприємницький сектор фінансує менше 1/3. При цьому в грецькій Західній Македонії вкладення в дослідження і розробки не досягають і 0,1% ВВП, їх забезпечує в основному вузівська наука, частка бізнесу незначна - 1/25. Найнижча частка витрат на НДДКР серед регіонів N1118 2-го рівня зареєстрована в Свентокшиському воєводстві Польщі. А от лідерами по відношенню видатків до ВВП серед країн ЄС в цілому є Швеція і Фінляндія, серед регіонів - вже згадуваний округ Брауншвайг в Німеччині. За абсолютними витрат на НДДКР виділяються французький столичний регіон Іль-де-Франс (близько 15 млрд. євро) і німецька Баварія (близько 12 млрд. євро, в тому числі у Верхній Баварії, де розташований Мюнхен, - близько 8 млрд. євро).

Існують і інші проблеми окремих груп регіонів. Наприклад, вкрай низька щільність населення в Північній Європі або ізольованість островів пов'язані з великими транспортними витратами і в принципі перешкоджають формуванню великого локального ринку збуту, а разом з тим потужного регіонального господарського потенціалу, властивого для ядер національної економіки. Всі названі причини зумовлюють потребу в проведенні в країнах ЄС масштабної регіональної політики із застосуванням різноманітних інструментів згладжування територіальних контрастів, що враховують специфіку окремих районів.

Еволюція регіональної політики на рівні ЄС

На сучасному етапі регіональної політики ЄС неї планується витратити майже 350 млрд. євро, що складає 36% витрат загального бюджету Євросоюзу. При цьому необхідно підкреслити, що такої високої ролі регулювання соціально-економічного розвитку територій в ЄС досягло далеко не відразу. Більш того, наднаціональні інститути зі значною працею і дуже поступово «відвойовували» поле діяльності у держав-членів ЄС, активно проводили на Протягом десятиліть самостійну регіональну політику.

Становлення наднаціональної регіональної політики

Регіональна політика набирала свою вагу в діяльності ЄС у міру включення нових, різномірних країн у цю інтеграційну угруповання. До вступу в 1973 р. Великобританії та Ірландії тільки Італія була по-справжньому зацікавлена в проведенні загальної регіональної політики ЄС, маючи на увазі низький рівень розвитку Півдня країни. Кількість держав-членів, які проявляють великий інтерес до наднаціональної регіональної політики, в черговий раз збільшилася в 80-ті роки зі вступом

економічно менш розвинених країн Південної Європи. Хоча в преамбулі Римського договору 1957 р. йдеться про те, що європейська інтеграція повинна об'єднати національні господарства і забезпечити їх гармонійний розвиток при скороченні економічних контрастів між окремими територіями, до 70-х років на рівні ЄС робилися вельми скромні зусилля по згладжуванню територіальних диспропорцій.

В основному мова йшла лише про регіональні аспекти загальної соціальної та загальної аграрної політики: так, з 1958 р. Європейський соціальний фонд (ЄСФ) проводить заходи по боротьбі з безробіттям, а в 1962 р. для сприяння поліпшенню господарської структури аграрних районів був створений Європейський фонд сільськогосподарського управління і гарантій. Крім того, Європейський інвестиційний банк сприяв регіональному розвитку, здійснюючи капіталовкладення в районах зі спеціалізацією на сільському господарстві, вуглевидобутку або чорної металургії. Лише коли постало питання про рух від митного союзу до більш глибокої економічної інтеграції, помітно підвищилася актуальність завдання повноцінного включення в формується загальний ринок всій території ЄС, в тому числі що виявилася групи регіонів, не здатних розвиватися тільки з опорою на власні сили. Без проведення масштабної регіональної політики розрив між регіонами по мірі руху до економічного і валютного союзу посилювався, так як найбільш конкурентоспроможні райони успішніше освоювали переваги інтеграції.

Поворотним моментом для регіональної політики ЄС став вступ до Співтовариства Іспанії й Португалії з величезними територіями невисокого рівня соціально-економічного розвитку та подальше поглиблення інтеграції, що виразилося в прийнятті Єдиного європейського акта в 1986 р. В кінці 80-х років була проведена реформа структурних фондів ЄС (включаючи принципи їх координації з Європейським інвестиційним банком), детально розроблений механізм реалізації та інструментарій регіональної політики, уточнені її цілі і завдання. По суті, на рівні ЄС стало здійснюватися самостійне регулювання територіального розвитку - координовані з державами-членами, але не підкоряється, в відміню від попереднього етапу, тільки логіці реалізації їх політики. Відповідно зросли і обсяги фінансування наднаціональної регіональної політики. У період 1989-1993 рр. на її потреби фондами ЄС щорічно виділялося в середньому по 14 млрд. ЕКЮ, тобто обсяг фінансування став у 30 разів більше, ніж за 15 років до того. При цьому питома вага асигнувань на регіональну політику у видатках загального бюджету ЄС досяг вже 20%.

Подальше розвиток інтеграції не змінило базової мети регіональної політики ЄС, складається в скороченні розриву між регіонами в рівні розвитку з метою посилення економічного та соціального згуртування Співтовариства. Разом з тим створення в 1993 р. на базі Європейських співтовариств Євросоюзу, а також приєднання до 1995 високорозвинених Швеції, Фінляндії та Австрії, а потім у 2004 і 2007 рр. значно менш благополучних держав сприяли відчутною трансформації наднаціонального регулювання територіального розвитку в ЄС в бік більшої прозорості його механізмів. Відбулося чимало змін і конкретних деталей реалізації регіональної політики в ЄС, включаючи перехід на принцип багаторічних фінансових перспектив.

Принципи і цілі регіональної політики на рівні ЄС.

В ході реформи регіональної політики 1988-1989 рр. Єврокомісія ввела в дію чотири принципи функціонування структурних фондів, а саме:

- 1) концентрацію, б означала угруповання вжитих заходів навколо пріоритетних цілей, щоб забезпечувати тісну координацію структурної політики;
- 2) партнерство в роботі Єврокомісії та відповідних органів влади на країновому, регіональному та місцевому рівнях на всіх стадіях діяльності;

3) доповнюваність, відповідно до якої всі заходи фондів ЄС Софі-нансуються з боку країн-членів (з національних і регіональних бюджетів, а також інших джерел, у тому числі коштів приватних компаній);

4) програмний характер, під яким мається на увазі, що протягом кількох років кошти використовуються в структурних програмах, націлених на вирішення конкретних проблем, а не в множині безликих країнних проектів.

На практиці виявилось важко повністю співвіднести ці принципи з цілями та інтересами країн-членів ЄС. Так, логіка концентрації неодноразово ставилася під питання через прагнення національних урядів домогтися включення більшого числа своїх регіонів до переліку підтримуваних територій - в підсумку ресурси розпорошувалися. Партнерство (особливо підключення регіональних і місцевих органів влади до планування і використання коштів) у ряді випадків викликало напруженість у відносинах між країною і субнаціональному рівні управління. Як виявилось, партнерство між регіональними та місцевими структурами управління важко здійснити як однаковий принцип у зв'язку з відмінностями між країнами. Принцип доповнюваності приймався до уваги не завжди, так як кошти, що направляються на реалізацію програм і проектів ЄФРР, часом використовувалися урядами країн в інших цілях, хоча на стадії планування асигнувань дотримувалися всі формальні вимоги. Програмний характер регіональної політики відбився в детально розроблених, але від цього надмірно ускладнених процедурах.

У поточному десятиріччі критика на адресу наднаціональної регіональної політики ЄС знайшла своє відображення в коректуванні названих принципів. Основна частина фінансування була прив'язана до обліку вимог Лісабонської стратегії. Принцип партнерства став розумітися більш широко, включивши поряд з органами влади самі різні організації, що представляють громадянське суспільство. Принцип доповнюваності був уточнено з урахуванням відмінностей у рівні розвитку підтримуваних країн і регіонів. Крім того, був введений додатковий принцип пропорційності, що дозволив скоротити бюрократичний контроль за реалізацією невеликих проектів, а також забезпечити більш гнучкий механізм оцінки інших програм. Все це супроводжувалося скороченням числа інструментів, що використовуються для фінансування регіональної політики ЄС, і зменшенням переліку основних цілей політики для більшої прозорості всіх заходів з підтримки проблемних територій у різних країнах Євросоюзу.

В даний час асигнування на регіональну політику ЄС, що отримала назву «політики згуртування», здійснюються через три фінансових інструменту - структурні фонди ЄФРР і ЄСФ, а також створений в 1993 р. під тиском 4 найменш розвинених на той момент країн ЄС Фонд згуртування. Кошти з нього отримують країни, чий валовий національний дохід (ВНД) на душу населення не перевищує 90% від середнього по ЄС - всі 12 «нових» членів, Греція і Португалія. Для Іспанії введений перехідний період, так як вона задовольняє критерію в рамках ЄС-15, але не ЄС-25, а Ірландія повністю припинила отримувати кошти фонду в 2003 р. Структурні фонди націлені на скорочення регіональних відмінностей (через ЄФРР також здійснюється підтримка транскордонного і транснаціонального регіонального співробітництва), а Фонд згуртування - на зменшення відмінностей між країнами. Фонд згуртування фінансує проекти в таких сферах, як транс'європейські транспортні мережі, охорона навколишнього середовища, а з недавніх пір і альтернативна енергетика, причому до 2007 р. він діяв автономно від структурних фондів. Крім того, для регіонів країн-кандидатів на вступ до ЄС працює Інструмент допомоги перед вступом, що замінив собою всі фонди, сприяли раніше підготовці розширення ЄС на Схід.

До 2007 р. для регіональної політики ЄС використовувалися й інші структурні фонди. Тепер Європейський аграрний фонд розвитку сільської місцевості

(утворений в ході реорганізації Європейського фонду сільськогосподарського управління і гарантій і Європейський фонд рибальства (колишній Фінансовий інструмент регулювання рибальства, створений в 90-і роки) повністю інтегровані відповідно до загальної аграрної і загальної риболовної політики ЄС. Однак їх діяльність як і раніше надає опосередкований вплив на регіональний розвиток. Пріоритетними цілями першого з них є:

- 1) підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства,
- 2) поліпшення стану навколишнього середовища та сільських ландшафтів,
- 3) підвищення якості життя в сільській місцевості та диверсифікація економіки аграрних районів,
- 4) розширення можливостей для зайнятості в сільській місцевості,
- 5) узгодженість з національними планами розвитку аграрних регіонів,
- 6) синергія з наднаціональною регіональною політикою ЄС.

Цілями Європейського фонду рибальства стали адаптація риболовецького флоту ЄС до сучасним умов роботи, сприяння розвитку аквакультури і переробних виробництв рибної галузі, націлені на досягнення стійкості навколишнього середовища колективні дії, досягнення сталого розвитку прибережних рибальських зон і технічна допомога. Виняток цих фондів з системи регіональної політики ЄС спростило функціонування останньої, підвищивши її ефективність. Одночасно зміцнилися відповідні напрямки спільної галузевої політики ЄС.

В розглянутий період наднаціональна регіональна політика ЄС у багатьох країнах-членах перетворилася на ключовий елемент національної регіональної політики. Формально ЄС лише спонукав держави брати участь у досягненні основних пріоритетів спільної регіональної політики Співтовариства через співфінансування програм, не забороняючи сприяти також реалізації власних пріоритетів регіонального розвитку (хоча і обмежував країни через введення лімітів на сумарний розмір ареалів допомоги і т.п.). Однак реально в ряді країн ЄС майже всі регулювання соціально-економічного розвитку територій стало зводитися до розробки програм регіонального розвитку для подальшої їх реалізації спільно з ЄС.

Один з способів використання досвіду ЄС у сфері регіональної політики полягає в спробі виділити з цього досвіду важливі питання або проблеми, які слід було врахувати при розробці стратегії та управлінні нею протягом останніх 20 років. Нижче розглянемо деякі з таких міркувань.

- по-перше, регіональна політика вимагає довгострокового стратегічного бачення цілей, яких необхідно досягти. Вони можуть включати розвиток ключових секторів, в Зокрема транспорту, або географічних територій, наприклад коли політика ЄС віддає пріоритет менш розвиненим територіям. Програми ЄС характеризуються як секторним, так і географічним підходами. Що стосується транспорту, то слід відзначити, що пріоритет віддавався проектам, які сприяють реалізації транс'європейських мереж, транспортної стратегії з метою забезпечення сполучення на території ЄС, що визначається країнами-учасниками;

- по-друге, повинен існувати об'єктивний, або «неполітичний» метод залучення і розподілу ресурсів. Іншими словами, має бути зрозуміло, як залучаються і розподіляються гроші в рамках програм або регіонів. Це повинно обґрунтовуватися статистичними показниками; таким чином, реалізація регіональної політики передбачає існування статистичної служби та відповідні інвестиції. Одне з питань, який був центральним для європейських дебатів з приводу відповідних стратегій, зводився до вибору між виключним та всеохоплюючим підходом до бенефіціарів.

Сьогодні в політиці ЄС застосовується всеохоплюючий підхід до бенефіціарів, коли всі регіони мають право претендувати на певну форму підтримки, але в той же час мав місце дуже високий рівень концентрації ресурсів на найменш розвинених регіонах.

Лекційні матеріали за Темою 5

3 Харківська область як провідний регіон України

Основні конкурентні переваги Харківського регіону.

Внутрішній ринок – 2,8 млн. споживачів;

Унікальні природні ресурси: родючі чорноземи, природний газ, нафта сировина для виробництва цементу, титану та багатьох інших цінних матеріалів;

Найбільш розвинутими галузями є: машинобудування, сільське господарство, харчова промисловість, хімічна промисловість, легка промисловість;

Харківщина – центр наукових досліджень і освіти: в регіоні працюють 25 тис. науковців, у вищих навчальних закладах навчається більше 210 тис. студентів, ми маємо найбільший в Україні рівень економічно активного населення з вищою освітою;

Розвинута транспортна інфраструктура: новий аеропорт, швидкісні потяги, великі транспортні розв'язки;

Європейський рівень умов для ведення бізнесу і відпочинку.

Природні умови.

Клімат області помірно-континентальний. Середня температура січня становить -5 ... -7 ° С, липня +21 ... +22 ° С, середньорічна температура – +8 С.

Харківська область знаходиться на вододілі річок Дону і Дніпра. В області близько 200 річок, 50 водосховищ з сумарним об'ємом більше 1500 млн м3, найбільші з яких: Червонооскільське, Печенізьке та Краснопавлівське. Найбільші річки – Сіверський Донець, Оскіл, Уди.

Населення.

Чисельність населення області станом на 1 травня 2014 року становила 2735,8 тис. осіб (4-е місце на Україні після м. Києва, Донецької та Дніпропетровської областей), в тому числі міське – 2202,5 тис. осіб (80,5%), сільське – 533,2 тис. осіб (19,5%). У структурі населення 46% чоловіки, 54% жінки.

Особливістю національного складу населення Харківської області є його багатонаціональність. На території області проживають представники 111 національностей і народностей, серед них: українці (70,7%), росіяни (25,6%), білоруси (0,5%), євреї (0,4%), вірмени (0,4%) та інші.

Харківська область нараховує 2178 адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі 27 районів, 17 міст (з них 7 міст обласного значення (Харків, Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Чугуїв), 10 міст районного значення (Балаклія, Барвінкове, Богодухів, Валки, Вовчанськ, Дергачі, Зміїв, Красноград, Мерефа, Південне), 61 селище міського типу, 139 селищ та 1538 сіл. Харківська область є однією з найбільш урбанізованих в Україні. Відповідно до прийнятої в країні класифікації міст, в області є малі (з чисельністю жителів до 50 тис. осіб) – 14 міст, середні (від 50 до 100 тис. осіб) – 3 міста і 1 найбільше місто (понад 1 млн. осіб.).

Економічний потенціал

Харківська область має розвинену ринкову інфраструктуру, промисловість, паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство. За обсягом валового регіонального продукту (ВРП) Харківська область посідає одне з провідних місць серед регіонів України. У фактичних цінах валовий регіональний продукт, вироблений господарючими суб'єктами області склав 82223 млн. грн. (2012 рік).

Промисловість.

За обсягами реалізованої промислової продукції Харківщина посідає сьоме місце серед регіонів України. В області сконцентровано понад 700 промислових підприємств. У регіоні виробляється 100% парових турбін України, більше половини кранів, понад третини тракторів, зернозбиральних комбайнів тощо.

На Харківщині зосереджено унікальний науковий та промисловий фармацевтичний потенціал, спрямований на дослідження, розробку та виробництво лікарських препаратів. Фармацевтичними підприємствами Харківської області виробляється більше 40% усього асортименту лікарських засобів вітчизняного виробництва, деякі з них (вакцини, сироватки) – виключно на території регіону. Щорічно фармацевтичними підприємствами освоюється понад 40 нових лікарських препаратів.

Спеціалізація регіону в хімічній галузі – випуск товарів народного споживання (виробів із пластмас, товарів побутової хімії, емалей і фарб), хімічних засобів захисту рослин.

Легку промисловість області представляють близько 500 підприємств середнього та малого бізнесу, які виробляють широкий асортимент продукції: верхній одяг, тканини, взуття, головні убори, трикотажні, швейні, килимові вироби, ковдри, вироби зі шкіри та інше.

Потужності підприємств харчової і переробної промисловості забезпечують потреби області у хлібобулочній, м'ясній та молочній продукції.

Паливно-енергетичний комплекс Харківської області є провідним в Україні за обсягом енергоносіїв (газу і газоконденсату), що видобуваються, та обсягами виробництва електроенергії. Область має вигідне положення як з точки зору наявності природних ресурсів, так і існуючої комунікаційної системи збору, транспортування, підготовки і переробки сировини.

На Харківщині реалізуються два міжнародних проекти: перший – спільна діяльність компанії «Shell» та ПАТ «Укргазвидобування», щодо розвідки природного газу ущільнених пісковиків (Первомайський та Близнюківський райони), другий – спільна діяльність компанії «Shell», ТОВ «Надра Юзівська» і держави Україна щодо розподілу продукції на розробку Юзівської ділянки (Донецька і Харківська області).

Сільське господарство.

Сільське господарство Харківської області характеризується високим рівнем розвитку, питома вага області у загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції протягом останніх 10 років становить 5-6%.

Аграрний сектор економіки області складає близько 2000 сільськогосподарських підприємств різних форм власності. В області налічується 244,9 тис. особистих господарств населення. Загальна площа сільськогосподарських угідь області більше 2,4 млн. га. Площа орних земель 1,9 млн. га.

Харківщина виділяється серед інших областей України високим рівнем виробництва зерна, цукрових буряків, соняшнику, овочів і фруктів, тваринницької продукції м'ясо-молочного напрямку.

Сільське господарство Харківського регіону має великий потенціал, перспективи реалізації якого розкриваються у зв'язку з євроінтеграційними процесами в країні.

ІТ-сфера – галузь економіки Харківщини, яка найбільш динамічно розвивається. У понад 350 великих і середніх ІТ-компаніях області працює п'ята частина всіх українських ІТ-фахівців. Харків – один з найвідоміших у світі центрів ІТ-аутсорсингу, з провідними університетами та розвиненою інфраструктурою. Багато провідних компаній Європи Америки та Азії обирають Харків для розміщення своїх філій, наприклад, Maxumiser (США), Siemens (Німеччина), Samsung Electronics (Південна Корея), Gameloft (Франція).

В Харківському регіоні проводяться постійні заходи з розвитку ІТ-сфери. Одними з найбільших таких заходів є Міжнародний форум «Kharkiv-IT» та Конкурс інноваційних проектів «IT-Kharkiv».

Кількість малих підприємств області станом на 01 січня 2014 року становила 24883 одиниці, що складає 95,4% від загальної кількості підприємств області. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств склав 40664,4 млн. грн.

Із загальної кількості малих підприємств мікропідприємства складають 21330 одиниць. Найбільша кількість малих підприємств по Харківській області – у місті Харкові (19825 одиниць), а серед районів – у Харківському районі (1143 одиниці). Найменша кількість підприємств – у Коломацькому районі (34 одиниці). По регіонам України за кількістю малих підприємств Харківська область посідає 5 місце. На малих підприємствах була зайнята 130141 особа, що складає 29,6% від загальної кількості зайнятих працівників Харківської області.

Бізнес-інфраструктура.

В Харківській області діють 34 центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), які з 01 січня 2012 року працюють за принципом організаційної єдності (документи дозвільного характеру видаються виключно через державних адміністраторів), що значно підвищує ефективність їх роботи. В цілому по області за 2013 рік в ЦНАПи (включаючи Центр надання адміністративних послуг міста Харкова) звернулося 99169 суб'єктів господарської діяльності, видано 21225 документів дозвільного характеру, надано 51146 консультацій.

У створених центрах надаються найбільш популярні послуги для населення і підприємств, такі як: видача паспорта громадянина України, отримання довідки з державного земельного кадастру, реєстрація юридичних та фізичних осіб-підприємців, приватизація житла, дозвіл на виконання будівельних робіт, видача різного роду посвідчень тощо.

Основними принципами діяльності ЦНАПів є відкритість, прозорість та зрозумілість процедур. Це сприяє запобіганню корупційних дій, ліквідації посередницьких послуг, забезпечує вільний доступ суб'єктів звернення до інформації про стан розгляду звернень та рівність прав всіх суб'єктів звернення. Центри стали доступним і зручним місцем, де за короткий термін можна отримати практично будь-яку послугу.

Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва.

В області діють 55 бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, 294 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 183 аудиторські фірми, 60 бірж. Ведеться робота по створенню нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центрів) в місті Чугуєві, Лозовій, Печенізькому, Куп'янському, Харківському районах.